

En liberalist springer ud

Tidsskriftet *Libertas* har talt med Anders Fogh Rasmussen om udgivelsen af hans nye bog *Fra socialstat til minimalstat — en liberal strategi*.

I forbindelse med arbejdet med bogen gennemgik Anders Fogh Rasmussen det pensum han havde på økonomistudiet på Århus Universitet. I den forbindelse stod det ham klart, at det de studerende lærte ikke var en afspejling af den internationale debat, der foregik. Arbejdet med bogen gjorde Anders Fogh Rasmussen bevidst om, at han er keynesiansk uddannet. Han kom igennem universitetet uden kendskab til „alternativ økonomisk tænkning“. I sin ministertid begyndte Anders Fogh Rasmussen at interessere sig for de nye liberale økonomer, han skrev bl.a. en artikel i *Libertas* om nobelpristerne, Stigler, Friedman, Buchanan og Coase, i økonomi fra Chicago Universitet. I bogen præsenterer han et liberalistisk syn baseret på etiske værdier. I interviewet begrundet Anders Fogh Rasmussen sit rettighedsliberalistiske udgangspunkt i en fordansket og ikke-sekterisk objektivistisk opfattelse.

Per Ørum-Hansen & Lars Christensen

Ideologisk udvikling.

I midten af min ministertid blev jeg bevidst om de tanker, der præsenteres i bogen. Jeg har gennemgået den udvikling, at jo længere tid jeg har været i politik, desto mere kritisk er jeg blevet over for det etablerede system. Jeg er ikke blevet mere og mere fanget af etablissement og de politiske systemer. I forbindelse med udarbejdelsen af et ideologisk grundlag for skattepolitikken begyndte jeg at føle, at der var behov for at begrunde liberalismen i noget andet end økonomisk hensigtsmæssighed. Det helt afgørende stød kom, da muren faldt. Denne begivenhed fandt sted cirka i midten af min ministertid. Efter Murens fald fornægtede alle begrebet socialisme. I den forbindelse fik jeg den tanke, at nu var der behov for at skrive en dansk bog om nyere liberal teori, da liberalismen ikke længere kunne begrundes i sin modsætning. De generationer, der vokser op efter den kolde krigs afslutning har behov for at kunne begrunde liberalismen i noget andet end spejlingen i dens modsætning.

Omkring 1989–90 begyndte jeg mere aktivt at søge den alternative litteratur. I den forbindelse stødte jeg ind i Ayn Rand. Før dette tidspunkt var rettighedsliberalismen som begreb ukendt for mig. Jeg måtte erkende, at jeg som minister ikke havde sammenhængende tid til at skrive. Men i de sidste år af min ministertid brugte jeg tid på at læse og samle litteratur, så jeg, når det blev muligt, kunne skrive bogen.

Rent praktisk har jeg haft et rettighedsudgangspunkt, uden at systematisere det. Dette skete først, da jeg blev bekendt med den internationale debat om rettighedsliberalisme. Vurderet i bakspejlet er jeg ikke overrasket over, at jeg endte på så klart et rettighedsliberalistisk udgangspunkt. Skatteydernes retssikkerhed var en af mine første sager som skatteminister. Jeg udfærdigede en erklæring om skatteborgernes rettigheder.

Den utilitaristiske vranglære.

Jeg har valgt konsekvent at fornægte nyttelæren og al dens væsen. Det er vigtigt ret demonstrativt at vise, at mange dan-

ske liberalister har været forkert i byen, når de har brugt utilitaristerne i beskrivelsen af vores rødder. Det er vigtigt, at bogen tager udgangspunkt i principielle forhold, og at der ikke sættes adresse på dem, der langes ud efter. Men nogle af dem skræpper jo selv op, når de blive ramt af pisken. Når danske liberalister har skrevet om liberalismens historie, har de været tilbøjelige til at tage udgangspunkt i utilitarismen. Derfor har jeg ret hårdhændet fornægtet den, fordi den leder over i en forkert boldgade.

Det ville være absurd, hvis nogen ville være i stand til at føre et bevis for, at et autoritært system var mere effektivt end et frihedsorienteret, og man så skulle bøje sig for det. Ingen, der mener frihed alvorligt kan have andet end et rettighedsudgangspunkt.

Problemet har været, at der ikke har været en debat i Danmark, der behandler utilitarisme over for rettigheder. De nye rettighedsorienterede strømninger har ikke fundet vej ind i den danske kulturelle, filosofiske og politiske debat. For mange danske liberale har bevidstheden om et ståsted været et problem. Derfor er det et af bogens formål — selvom det inden for bogens rammer bliver kortfattet — at give en introduktion til disse tankegange. Det er nødvendigt at basere liberalismen på noget absolut, på rettigheder.

Objektivisme

Jeg forsøger at fordanske den meget amerikanske debat for ikke at blive misforstået. For eksempel er Ayn Rand meget provokerende på engelsk, fordi hun taler om den „etiske egoisme“. Hvis man introducerede begrebet „etisk egoisme“ på dansk, ville det straks blive misforstået, fordi ordet etik ikke er så kendt, og egoisme bruges på en anden måde på engelsk.

Når jeg tager Søren Kierkegaard frem, er det også for at fordanske. Der er mange, der har faret i harnisk over, at jeg kan tillade mig at trække Søren Kierkegaard for liberalismens vogn, men jeg har ikke påstået, at Søren Kierkegaard var liberalist, men i både Kierkegaards og Aristoteles tænkning findes der elementer, der i allerhøjeste grad fører til en rettighedsliberalisme. Jeg beklager, at Søren Kierkegaard, selvom han er

dansk, faktisk har betydet mindre for udviklingen af dansk tankegang end f.eks. Grundtvig har. Jeg er tøvende over for, hvorvidt Kierkegaard kan sættes ind i en objektivistisk ramme. Sagt meget forenklet har Søren Kierkegaard to elementer, som understøtter den aristoteleske opfattelse af mennesket. Det ene er hans teori om stadier på livets vej. Det er snublende nærliggende at drage paralleler mellem Aristoteles' beskrivelse af den praktiske visdom og Kierkegaard beskrivelse af stadier på livets vej. I begge tilfælde er der tale om, at kun mennesket selv er i stand til, gennem det at leve sit eget liv, at tage et ansvar for sine egne handlinger; at opnå den praktiske visdom; henholdsvis at finde det stadium på livets vej, som det menneske ønsker at leve. I ingen af tilfældene er der tale om, at der sættes en autoritet op, der giver en facitliste for, hvordan man skal leve sit liv.

For Aristoteles' vedkommende, er der tale om en objektivisme i den forstand, at han taler om, at mennesket har en natur, der gør det unikt. Derfor kan man ikke modellere mennesket til hvad som helst. Ud fra et kendskab til menneskets natur kan man fastslå, at der er noget, der er godt og noget ondt. Der er noget, der er rigtigt at gøre, og noget, der er forkert at gøre, i bestræbelsen på at nå det gode liv. Men det er kun det enkelte menneske, der gennem sine egne handlinger kan nå frem til det gode liv. Lidt på samme måde er det med Kierkegaard. Det er ikke så meget menneskets natur, der optager Kierkegaard. Det er spørgsmålet om, at mennesket står i et ansvarsforhold til noget uden for sig selv, hvilket for Kierkegaard er Gud. Dette er helt afgørende for forståelsen af friheden. Efter min opfattelse er Kierkegaards pointe, at ved at stå i et ansvarsforhold til noget uden for mennesket selv, da bliver mennesket ikke afhængigt af andre menneskelige skabninger, der sætter sig selv op som autoriteter. Disse er hvad jeg i bogen kalder, etikfabrikanter, der sætter sig selv op på den høje hest for at forklare, hvad, der er godt og hvad, der er forkert. Kierkegaard siger, at man kun er ansvarlig i forhold til sin Gud. Derved etablerer han i virkeligheden menneskets frihed, idet ingen mennesker kan sætte sig i mellem det enkelte menneske og Gud. Hvad enten man bruger den ene eller den anden indfaldsvinkel, når man samme konklusion; nemlig, at mennesket kun kan nå det gode liv ved selv at træffe beslutninger, ved at vælge og handle i frihed. Det er på baggrund af denne sammenhæng, at jeg har ønsket at inddrage Kierkegaard. Jeg ved godt, at jeg vil blive kritiseret for at bruge Kierkegaard som fortæller for liberalismen, men jeg betegner hverken Kierkegaard eller Aristoteles som liberalister.

Jeg synes, at der er en hårfin balancegang over til det rent autoritære, når man er objektivist. Noget af det lidt kult-agtige om Ayn Rand kan jeg ikke deltage i. Jeg har trukket objektivismen noget stærkere op, fordi jeg vil gøre op med den lidt danske udgave af liberalisme, som ud over utilitarismen har været værdirelativismen. I den danske debat har liberalismen været en fremstilling af, at det i grunden ikke er muligt at sige, at noget er mere rigtigt end noget andet. Liberalisme har ofte været ensbetydende med en total værdifattigdom. Den tager jeg hårdhændet fat på ved at bruge nogle objektivistiske indgangsvinkler. Fordi jeg har brugt Ayn Rand en hel del, vil jeg ikke sige, at jeg er 100 procent discipel af hende. Jeg vil ikke tages til indtægt for alt, hvad Ayn Rand har skrevet. Men hun fortjener at blive mere kendt på dansk.

Den tilsyneladende uløselige konflikt mellem at give menneskene friheden til selv at træffe sine valg og på den anden

side at undgå, at det ender i ren nihilisme, er til at overkomme.

Hvis man har som udgangspunkt, at det ikke er muligt at sige, hvad, der er godt og skidt, så ender det meget nemt i frihedens egen modsætning. I den forbindelse synes jeg, at Kierkegaard er velegnet. Han beskriver fortvivlelsen hos det menneske, der ingen faste værdier og ingen pejlemærker har i tilværelsen. Denne situation, hvor der intet er at orientere sig ud fra, kalder jeg frihed i tomhed. Det er kun en tilsyneladende frihed. Over for dette kan objektivismen bruges til at sige, at på den ene side skal mennesket kunne vælge frit, men på den anden side er det ikke alle valg, der leder den rigtige vej. Menneskets natur statuerer, at der er handlinger, der leder frem det gode liv, og der er handlinger, der leder den anden vej.

Vulgærgrundtvigianisme

Efter min opfattelse er det noget vås at tale om en folkeånd. Betragtningen om en folkeånd er jo kollektivistisk. Det er derfor, at jeg tager fat i Grundtvig og det jeg kalder „vulgærgrundtvigianismen“. I visse liberale kredse trives der en opfattelse af, at der findes en særlig folkeånd. Jeg anerkender selvfølgelig, at der eksisterer nationalitet. At være dansk er udtryk for fælles værdier. Dette hænger sammen med, at der er en fælles opfattelse af visse forhold. Det er klart, at når man har et fælles sprog og en fælles historie og lignende, så vokser man på en eller anden umærkelig måde op i en bestemt tradition. Det at tilhøre en sådan folkestamme giver en nationalitet og dermed nogle fælles træk. I den forstand mener jeg, at der er noget, der holder os sammen som folk. Men begrebet folkeånd, derimod, bliver ofte brugt som begrundelse for de vulgærgrundtvigianistiske betragtninger om folkelige fællesskaber som den enkelte skal indordne sig af hensyn til den overordnede folkeånd. Det er meget Hal Kocksk. Det forkaster jeg. Hvis man ser på Danmarks historie, navnlig de sidste hundrede år, vil man konstatere, at den er meget præget af passiv tilpasning. Det har lidt at gøre med den danske opfattelse, at mange føler, at vi står for noget som danske, men ifølge den værdirelativistiske opfattelse behøver den danske kultur jo hverken at være mere rigtig eller forkert end andre kulturer. Det gør jeg op med i bogen og siger, at de værdier og holdninger man har, skal man ikke være bange for at stille op som værdimål og sige, at her fra går min verden som individ.

Det er vigtigt at tage udgangspunkt i individet. I bogen tager jeg aldrig udgangspunkt i kollektive enheder. Selve begrebet folkeånd kan give mig myrekryb. Der har vi nogle sider, hvor „vulgærgrundtvigianerne“ misbruger Grundtvig. De interesserer sig alene for de kollektivistiske sider af Grundtvig, selvom han jo har arbejdet meget med individets frihed. Det er dem jeg prøver at trække frem.

Kunst skal give liv

Jeg stiller tre formål op som kunsten skal leve op til. For det første at være erfaringsformidler, hvilket jeg direkte knytter sammen med at nå den praktiske visdom, eller stadier på livets vej. Kunstens opgave er at hjælpe mennesket til at stræbe frem mod det gode liv. Kunstens anden opgave er at fungere som „livsbrændstof“; at give mod på at leve livet og stræbe frem mod det gode liv. Heri ligger en målestok for, hvad der er god og dårlig kunst. Hvis et kunstværk er decideret livsnedbrydende og ikke stiller et alternativ op for mennesket, der bygger liv op, er det ikke god kunst. Her er jeg objektivistisk, ikke?

Der er en risiko for at blive mistænkt for at være smags-

dommer. Men det er vigtigt at stille det op over for modsætningen; nemlig, at hvis man ikke er villig til at sige, at noget er godt og noget er skidt, så ender vi i ren værdirelativisme, der fører til nihilisme, der fornægter alle livsværdier.

Statstilskud

Jeg er nødt til at gøre en generel bemærkning om, det der i bogen kaldes, strategien, fordi jeg er blevet angrebet fra begge sider angående „politik-afsnittet“ i bogen.

Dem, der har et „renfærdigt“ ideologisk udgangspunkt kritiserer mig for at gå meget på kompromis i „politik-afsnittene“, og for at ikke drage den fulde konsekvens af analysen. Fra den anden side bliver jeg hånet for alligevel ikke at drage den fulde konsekvens af min analyse samtidig med, at jeg bliver kritiseret for de reformer, jeg foreslår.

Til denne kritik vil jeg sige, at bogen er bygget op i to dele. Den ene del er analysen, hvor der analyseres frem til minimalstaten. Jeg beskriver heri, hvad jeg forstår ved en minimalstat, selv det kan give anledning til diskussion, fordi der er forskellig opfattelser af en minimalstats størrelse. Jeg redegør dog for, hvordan og hvorfor jeg når frem til minimalstaten. I den anden del angiver jeg politiske løsninger. Vi har en socialstat, som vi ikke vælter fra den ene dag til den anden. Det ønsker jeg heller ikke at gøre. Danskerne har vænnet sig til at modtage velfærdsydelser, derfor er metoden til at gå fra socialstat fra minimalstat, at socialstaten til at begynde med indrettes sådan, at borgerne får valgfrihed mellem offentligt og private udbudte ydelser. Det vil herefter være det frie forbrugsvalg, der afgør takten, hvorved socialstaten forvandler sig til en minimalstat. Når borgerne gennem frie valg vælger private løsninger, så bliver ydelserne mindre statslige og mere private. Det gælder også kunsten. I den konsekvente gennemførelse af minimalstaten må staten trække sig ud af kunst- og kulturmarkedet. Jeg foreslår, at det foregår på den måde, at kunstnernes blik vendes væk fra statskassen ved at reducere tilskuddene og i stedet for giver dem skattesubsidier; i form af fradrag i stedet for tilskud. Selv om det er de samme penge, der er tale om, er den principielle forskel på tilskud og fradrag, at tilskud gør borgerne afhængige af staten, hvorimod fradrag gør staten afhængige af borgerne. Derfor er det bedre på kulturområdet at gennemføre forvandlingen fra socialstat til minimalstat ved gradvist at omlægge de nuværende tilskudsordninger til fradragsordninger.

Rationelt slavesind

Det kan virke som et skisma, når væksten i de offentlige udgifter tilskrives danskernes slavesind, samtidig med, at du, med udgangspunkt i public choice teori, beskriver, at væksten i de offentlige udgifter skyldes institutionelle forhold.

Jeg har ikke skrevet, at danskeren af natur er slave. Det er de institutionelle forhold, der bevirker, at vi opdrages til at være magtesløse og afhængige. Det er ikke en særlig dansk folkeånd, der bevirker, at vi skal bøje os.

Det er et rationelt slavesind.

Ja, det er et rammende udtryk i den forstand, at meneskene jo opfører sig rationelt, når systemerne er indrettet til, at man skal hive mest muligt ud af de offentlige kasser.

Udover at man skal kunne bruge sin stemmeseddel, vil jeg foreslå en række reformer, der gør det muligt „at stemme med fødderne“. Det skal være muligt at bruge stemmesedlen stærkere end i dag. Borgeren vil styrkes mod staten gennem begge

metoder. Mit forslag er, at det også skal være muligt at bruge stemmesedlen mod skattelovgivningen. Mere principielle skattelove bør kunne lægges ud til folkeafstemninger. Der skal indføres et forbud mod statslig gældsætning. Forslagene om valgfrihed er forslag om, at man skal kunne stemme med fødderne som den sidste udvej.

Den praktiske politiske problemstilling er, hvorvidt det er muligt at indbygge tilstrækkelige stærke mekanismer, der kan give borgeren kontrol med statsmagts vækst og flytte flere og flere initiativer væk fra staten over til det private initiativ. Jeg foreslår i hovedsagen tre instrumenter i bogen. Det ene er forfatningsmæssige ændringer. Hele bør grundloven vendes om, sådan at der skrives en grundlov med henblik på at beskytte individets rettigheder. Grundloven i dag bærer modsætningsvis meget præg af at være givet fra regenten til folket og ikke af folket til regenten. Det andet er institutionelle ændringer, der som det første skridt til, at borgerne selv kan bestemme hastigheden hen i mod minimalstatens og dens omfang, giver borgerne total valgfrihed mellem offentlige og private ydelser. Det tredje er synliggørelse af de offentlige udgifter. Navnlig over for helt fundamentale sociale ydelser som bistandshjælp og sundhedsydelser vil synliggørelse kunne bringe os langt. Her er jeg pragmatisk. Det nytter ikke noget kun at stå med de flotte filosofier, hvis man ikke også tager det praktiske politiske skridt.

Forsikringsordninger á la den jeg foreslår for bistandshjælpen er et af de første skridt, der bør tages på en række områder. Man vil sige, at danskerne stadigvæk får de ydelser de har vænnet sig til, men nu de synliggøres bare. Når der bliver sammenhæng mellem omkostningerne til en ydelse og betalingen, opstår der en mere omkostningsbevidst adfærd.

Den svenske Lindbeck-kommissions rapport kan i høj grad paralleliseres til danske forhold, og i den forbindelse har det været glædeligt at opleve, at der i kølvandet på bogen nu er opstået en vældig debat om velfærdsstatens indretning. Der er sat en debat i gang, der ikke lader sig stoppe. Det er åbenbart for enhver, at man ikke løser problemerne ved bare rutinemæssigt at erklære, at man vil bevare velfærdsstaten mod de fæle fjender. Alle kan se, at de skandinaviske velfærdsstater har lavere økonomisk vækst end gennemsnittet i OECD. Der er en klar sammenhæng mellem den offentlige sektors størrelse og den økonomiske vækst. Derfor kan vi nemt komme i den situation, at velfærdsstaten ikke kan finansieres i dens nuværende omfang, og at der slet ikke er råd til en vækst.

Politikeren og liberalisten

Er det problematisk at skrive „alt for ideologisk“ som politiker?

Det er klart, at der er passager, hvor det er politikeren, der skriver, og derfor skal man være meget omhyggelig med, hvordan man skriver for ikke at blive misforstået. Der er ikke decideret noget, der er holdt tilbage eller undertrykt, fordi jeg ikke turde skrive det. Jeg gjorde på et tidligt tidspunkt op, at jeg ville skrive en ideologisk bog, selvfølgelig med det i baghovedet, at jeg fortsat ville have et liv i politik efter udgivelsen. Men på den anden side valgte jeg at skrive sådan som jeg mener, at forholdene er og bør være, og ikke luske med formuleringerne. Men det er klart, at fra analyse til strategi bliver der et hop, som generer de „renfærdige“.